

tel. gesprek Met v. Schagen 2-7-'85
de heug van de Schagen Kolonypareld
hadde wist bij in hals leuen
al met in Warrenwijsheid
achtene gebroge hok is.

Hans Renders

2(1985)5
juni

J.C. van Schagen na zestig jaar Narrenwijsheid overleden

voor Jo W.

een Vrouw die naast je gaat en met je luistert
naar 't grijze prevelen als het buiten duistert
die van het zwijgend vragen weet dat je geleidt
die met je zwijgt en je de ogen sluit
als straks het laatste weten is gefluisterd

Uit: *Wat dit blijfjel overbleef*, 1985

'Mijn kleindochter Monica moest een studie over Van Schagen maken. Toen zei ik: ze hebben zeker gedacht die man is toch dood. Ja zei ze: dat is zo.'

Op 17 april jongstleden is mr. J.C. (Chris) van Schagen overleden. Hij was bij het publiek bekend als de schrijver van *Narrenwijsheid* (1925), *Litanie* (1928) en *Flarden van den wind* (1946). Maar zijn oeuvre is veel groter; behalve dat hij een actief beeldend kunstenaar was, gaf hij talloze kleine boekjes uit waaronder vierentwintig *Domburgse Cahiers* en zeventien *Schiftsels*. Op 30 maart van dit jaar bracht ik een bezoek aan het echtpaar Van Schagen. We hadden een gesprek waarvan deels een bandopname werd gemaakt. Samen met Aldert Walrecht had ik J.C. van Schagen en zijn vrouw Jo Wezenaar ook op 19 februari langdurig gesproken. Wat ik me had voorgesteld weet ik niet maar ik was in elk geval verbaasd over de energie die de 93-jarige dichter uitstraalde. De bijeenkomsten waren uitermate levendig en doorspekt met lucide opmerkingen. 'Weet je wat hij voor z'n verjaardag vroeg,' zei Jo: 'een mondharmonica.'

Gelukkig heeft hij nog mogen meemaken dat Klaas Laansma een tentoonstelling van zijn beeldend werk organiseerde en dat Berend Wineke in samenwerking met het Comité Van Schagen het eerste deel (van de drie) van het *Archief Van Schagen* het licht liet zien.

¶ Het allereerste gedicht maakte ik op de lagere school. Maar vraag me niet hoe dat heette. Ik heb in mijn h.b.s.-jaren natuurlijk opstellen gemaakt voor mijn leraar Nederlands. En dat was proza, dat waren geen gedichten. Ik schreef voor mezelf. Ik weet nog dat ik een eigen kamer had thuis en ik had daar zo'n grote ouderwetse canapé staan als een van de grote meubelstukken. En op die canapé lag onder andere, bedekt onder een kussen, een stapeltje schrijfsels. En zo is het be-

J. C. van Schagen met mondharmonica (eind januari 1985). Foto: mevrouw Jo van Schagen-Wezenaar.

gonnen. Dus dat was in de h.b.s.-jaren toch al wel. En later was ik provinciaal griffier, toen rechtenstudent, afijn, dat is zo doorgegaan tot 1922. Ik verbeeldde me nou niet zo heel veel, dus ik durfde ook niet in te zenden of zo.

Ik las wel. Eerst las ik *De Stem* van Dirk Coster. Ja, en toen stond er in *De Stem*, toen was ik al ambtenaar in Den Haag, een dominee Van Senden.¹ Dat was in die tijd een belangrijke geestelijk leider en die had een stuk waarvan ik achteraf gezegd heb: dat waren de eerste tentakels van het fascisme. Daar was ik het hevig oneens mee. Als reflex daarop schreef ik die 'Narrenwijsheid'. De term fascisme was toen nog niet bekend, het was in de voortijd maar dat de geesteshouding zachtjesaan hier en daar begon te komen, ook bij mezelf, was duidelijk. De *Narrenwijsheid* is eigenlijk achteraf gezien van-

¹ Van Schagen doelt hier op de bijdrage van dr. G.H. van Senden aan 'Antwoorden op Dostojevsky-enquête', getiteld 'Dostojewsky, gezien door een Germaan', in *De Stem* 1 (1921) 12 (december). In de inhoudsopgave van het betreffende nummer is de hele enquête op naam van Frans Erens e.a. gezet. Van Schagen reageert in *De Stem* 2 (1922) 7 (juli) op dit stuk in 'Een briefwisseling'.

De suggestie van Van Schagen dat hij in 1922 in *De Stem* debuteerde, klopt niet (al wordt hij hierin door alle publikaties over hem gesteund). Zijn eerste bijdrage aan *De Stem* stond in jaargang 1 (1921) 9 (september) en is getiteld 'Gedichten in proza'. Het allereerste gedicht heet 'Gebed'; verder staat hier onder andere ook 'Voor Rogiertjes Moeder' afgedrukt.

Hans Renders. Studeerde geschiedenis en Nederlands aan het Möller-instituut te Tilburg en Nederlandse taal- en letterkunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.

uit een anti-fascistisch levensgevoel geschreven. Maar meer dan een levensgevoel was het niet hoor. Dat was bij die dominee ook niet zo. Als je hem achteraf zou hebben beschuldigd van pre-fascisme dan zou hij waarschijnlijk heel beledigd zijn geweest. En doordat ik er zelf ook niet vrij van was maar me er sterk tegen verzette, kwam ik hier waarschijnlijk hevig in verzet. Ik reageerde in de stijl die later kenmerkend voor mij werd, dat wil zeggen in een mengelvorm van poëzie en proza. En dat was 'Narrenwijsheid' en toen had ik twee dagen later Dirk Coster op de stoep. Dat was leuk. Hij was toen een geestelijk leider, niet zo lang, maar die bloemlezing van hem, *Nieuwe geluiden*, was toen heel bekend en ook heel nieuw. Hij wilde dat ik meer zou insturen. Nou, dat heb ik gedaan en zo werkte ik enkele jaren regelmatig mee aan dat blad.

"Voor Rogiertjes Moeder" is voor mijn eerste vrouw Willy geschreven. Zij was toen in verwachting en ik hoopte op een stamhouder. Het werd een dochter die toen genoemd is naar de moeder van de beide ouders. In deze feministische maatschappij van tegenwoordig mag je misschien niet meer op een jongen hopen, althans is het ongebruikelijk om aan een jongen de voorkeur te geven. Ik vond het toen wel degelijk belangrijk om mijn naam in stand te houden.

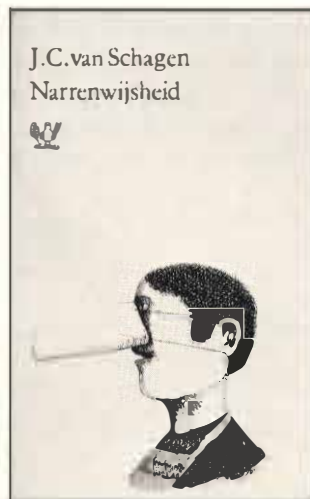
Toen we wisten, dat zijn lichtje aangestoken was, hebben we gezegd, dat hij een heiden zou zijn en Rogier zou heeten.

Een vrije heiden zou hij worden, die daden zou durven verder dan zijn vader, die in verten zou zwerven verder dan zijn vader, die het vuur zou overnemen en zou branden, verder dan zijn mattere vader.

Zoals een hoge wolk, uit donkeren stapel opgedreven, zijn kop verheft in het licht, zoo zou hij opvaren uit de kanteling onzer krachten.

Uit: *Narrenwijsheid*, 1925.

Omslag van de eerste druk van *Narrenwijsheid*, in 1925 verschenen in de Palladiumreeks en *Narrenwijsheid* als 'Boekvinkje' (vijfde druk, 1968).

Ik heet officieel Johan Christiaan Jacob van Schagen. Die Jacob heb ik weggelaten. Jacob vond ik een hypocriete naam en bovendien is J.C. een eerbetoon aan de door mij zo zeer bewonderde schilder J.C. Frederiks [een neef van overgrootmoeder Van Schagen] uit Saksen. Ik heb ook onder het pseudoniem J.C. van Domburg en Joringel gewerkt. De laatste is een personage uit de sprookjes van Grimm.

Ik kreeg contact met Jan Greshoff toen ik als ambtenaar in Rotterdam of Den Haag werkte. Jan Greshoff heeft me eigenlijk de duw gegeven waardoor een en ander in een bundel kwam. Ik werd door een Belg uit Brussel [F.V. Toussaint van Boelaere] die door Greshoff op mij geattendeerd was, gevraagd voor de Palladiumreeks. Het resultaat was de bundel *Narrenwijsheid*. Deze bundel sloeg zo aan dat hij almaar herdrukt werd.

Bij Querido verscheen in de jaren zestig een herdruk van de *Narrenwijsheid* in de oervorm. Dat boekje kwam in de Boekvinkreeks. Ik vond het wel een goed idee van die uitgeverij, want door de toevoegingen die er in al die herdrukken bijgekomen waren, was het er niet beter op geworden. Dat "Boekvinkje" werd ook weer goed verkocht zodat de uitgever geen interesse had in mijn nieuwe werk. Hetzelfde gebeurde met de bloemlezing *Ik ga maar en ben* (1972) die Rob Nieuwenhuys en K. Schippers samenstelden voor uitgeverij Van Oorschoot. Die liep ook zo goed. Dus die uitgever was niet gebaat met mijn nieuwe werk. Nou, daarom besloot ik mijn werk zelf te stencillen en er boekjes van te maken. Zo ontstonden de *Domburgse Cahiers*. Het voordeel daarvan was dat ik helemaal zelf kon bepalen wat daar in kwam en een ander leuk voordeel was dat ik direct contact had met mijn lezers.

Toen ik voor mijn staatsexamen Latijn moest gaan leren, heb ik de *Ethica* van Spinoza gelezen. Die heeft me echt een opdonder gegeven. Die heeft me echt "Spinozist" gemaakt. Ik heb een katholieke periode gehad en tot grote verbazing van mijn geestelijke leidsman in die periode heb ik nooit enige botsing gevoeld tussen Spinoza en de Katholieke Kerk.

Ik ben op een gegeven moment katholiek geworden, maar ik ben er ook weer uitgestapt. Dat was rond 1940 toen de formaliteit te sterk werd. Verstening en verstarring staan me altijd tegen. Ik heb het verwerkt. Ik ben ook alles. Alleen maak ik nog één uitzondering, blijkbaar ben ik nog niet aan het end van mijn ontwikkeling. Mohammedaan kan ik niet zijn. Dat is maatschappijleer. Ik moet geen maatschappijleer. Maar dat is een privé-ruzie hoor.

Er is geen dag dat ik geen aanmerkingen op de schepping heb. Weet je wat ik me vandaag afvroeg. We zijn zo zondig, he. Worden we nou gestraft om onze zonden of is de zonde er omdat Gods schepping zo onvolmaakt is? Dat het eigenlijk een straf is om 'm door te maken. Is de zonde er om de straf of is de straf er om de zonde?

Ik zal wat voorlezen.

J. C. van Schagen met naast zich in de vensterbank een exemplaar van *Wat dit blijfjel overbleef* (30 maart 1985). Foto: Hans Renders.

Slotwoord

wat dit blijfjel bleef?
 God is in nood — die schepping —
 hij heeft zich vertild

gekruisigd — eeuwig —
 aan de wetten der Natuur
 blijft Vrede een fantoom

Laat ons dan liever
 maar, ter zijde van dit Spel
 eens, even, lief zijn

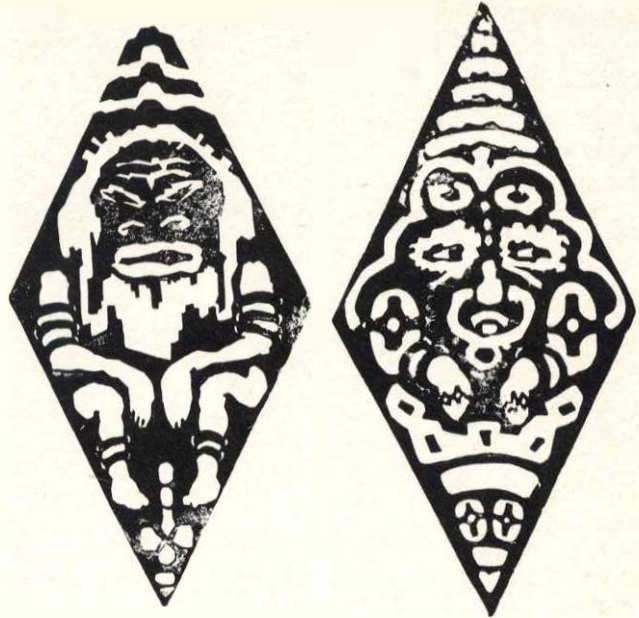
Dat is nou Van Schagen, he, hij speelt verschrikkelijk graag met de taal maar dan heeft hij ook behoefte aan een heel nuchter slot.

Wat dit blijfjel overbleef is door Berend Wineke verzonnen. Hij bedoelde daar natuurlijk mee, in datief, Wat dit blijfjel óverbleef. Maar je kunt het ook interpreteren als Wat dit blijfjel overblééf.

[Nadat Jo duidelijk te kennen heeft gegeven dat een mens volgens haar nooit terzijde van de schepping kan gaan staan:]

U ziet dat man en vrouw het niet eens zijn. Dat is jammer. Tenslotte is dit ook helemaal mijn visie, andermans visie is anders. Ieder is een unicum, ieder ding is een unicum. O, mijn conclusies zijn niet zo gek al zijn ze niet de jouwe. De natuurwet en de schepping worden gedragen, het raamwerk van de schepping is de natuurwet en die is ontzettend wreed. Want de tendens is helemaal uitgezogen worden of vreten of gevreten worden. Leven is gelukkig, maar leven doe je maar even en dan kan je betalen de rekening en dat heb ik er tegen, dat kan Gods wil niet zijn. God heeft zich vertild.

Als ik nou zou moeten zeggen waar ik me mee verbonden voel of wat me beïnvloed heeft, is dat moeilijk te zeggen,

Twee linosneden van J. C. van Schagen: 'Papoeavrouwetje' en 'Papoeamannetje'.

maar vooruit: mijn leraar die geen orde had is in Middelburg bibliothecaris geworden en toen hij dat was had ik heerlijk toegang tot de hele bibliotheek en daar heb ik ontzettend veel goeds van ondervonden. Zwaving, zo heette die man, is in zekere zin mijn geestelijke vader geweest.

Het 5-7-5 van de haiku is onzinnig, dat ritme zit wel in het Japans maar niet in het Nederlands. Ik zou 4-6-4 ook leuk vinden. Maar ik vind het corset wel prettig. Onlangs heb ik mevrouw J. van Tooren uit Eindhoven nog geschreven dat we 'ns moeten kappen met Japan. Dat heeft nu lang genoeg geduurd. Haiku's hebben toch voor veel rommel gezorgd, maar ja, hoe houd je rommel tegen.

Ik heb heel veel beeldend werk. Maar ja. Dat is bij kunsthandel Van Lier. Die heeft er een tijdlang mee rondgereisd. Het zit hier en daar en overal. Ik heb wel een "Schiftsel" dat enkel en alleen grafiek bevat. Mijn beeldend werk gaat van heel naturalistisch tot heel abstract. Kunstbewegingen? Nou eigenlijk kan ik niet zeggen dat een of andere kunstbeweging me gepakt heeft. Ik ben altijd een vrije dwaler geweest. Een speler. Zo gauw je een richting kiest, dan kies je een raamwerk. Dan kies je een doel, een dwang. En ik heb geen dwang. Mijn opzet is dat ik geen opzet wil. Ik wou spelen en wat me ingegeven werd, dat volgde ik. Misschien lijkt het op het surrealisme als ik maar realistisch mag wezen, zo nodig. Ik houd niet van theorieën. Dan schrik ik vanzelf terug. Je bindt je aan iets waarvan je niet weet wat het is, en vroeg of laat loop je tegen de muur.

Maar laten we het eens hebben over het kostelijke tijdschriftje *Barbarber*. Daar heb ik ook aan meegewerkt. Daar voelde ik me echt bij thuis. Het spartelde van leven. En invallen waren er plenty, daar bestond het van. De eigen inval die ik me herinner, kwam doordat ik in die tijd eens een Domburgs Rijmjournaal had geschreven — vermoedelijk ter

Het echtpaar Van Schagen met de eerste druk van *Narrenwijsheid* (19 februari 1985). Foto: Aldert Walrecht.

viëring van mijn 75ste jaar — waartoe behoorde een complex over de Walcherse bijnamen. Om mijn Domburgse dorpsgenoten niet tegen de vleugel te strijken, had ik daar al de Domburgse bijnamen weggelaten, hetgeen erg jammer was eigenlijk. Ik heb toen revanche genomen in een ge-

wrocht, dat enkel een opsomming van Walcherse voorbeelden was waarin de Domburgers wél voorkwamen. Overigens wist ik er — als oud-abonnee op de Domburgse tram in mijn h.b.s.-jaren — ook heel veel van andere dorpen. Ik heb toen de hele huttemut eens lekker uitgestort in de schoot van *Barbarber*. Het was een slag voor me toen dat tijdschrift verdween. Als ze me zouden vragen zou ik zo weer meedoen.

Kees Buddingh', die ligt me zeer na aan het hart. Maar ja, ik ben in de loop der jaren steeds lichter van toon en lichter van structuur geworden. En in die periode spreekt Kees Buddingh' me nou wel heel erg aan. Overigens moet je niet vragen naar zijn laatste werk, want ik kan het niet meer allemaal bijhouden. En wat ik de beste auteur vind, kan ik moeilijk zeggen omdat stukken van mijn geheugen weg zijn. Ik weet wel dat ik Katherine Mansfield heel hoog had. Maar wat ze geschreven heeft? Het is passé. En ook zo met anderen. Mijn voorkeur ligt in ieder geval op Engels gebied.

Het lezen vermoeit me gauw. Ik begin heel gauw te huppelen, en dan wil ik dit of dat weten en de rest kan me gestolen worden. Dus ik pluk hier wat uit en pluk daar wat uit. Het schijnt dat je in je oudere jaren niet meer de kracht opbrengt om serieus, consciëntieus je boek te lezen terwijl het je wel interesseert. En wat je interesseert, daar blijf je even op haken. Het is aan een kant jammer, en daarom lees ik je [Jo] graag voor, want dan ben ik gedwongen om het echt helemaal te lezen. ♪